

ДЬУЛУРБАН

көнүл тустуу

Тустууну таптааччыларга дьонун бэлэх

36 бөҕөс көмүскүү. Кинилэр бу күрэхтэһиигэ бэлэмнэнэн үс түһүмэхтээх анал үөрэтэр-эрчийэр түмсүүнү аастылар. Ол иһигэр олимпийскай чемпион Роман Дмитриев кэриэһигэр норуоттар икки ардыларынааҕы турнирга кытыннылар.

Санатан этгэххэ, манньк күрэхтэһии Дьокуускайга 17 сыл буолан баран иккитээн эргиллэнэ. Ол курдук, 2006 сыллаахха манньк күрэхтэһии «Кыайыы 50 сыла» Спорт дьыбарыаһыгар буолбута. Онно биер дойдула-

ахтарбытыттан Виктор Лебедев, Николай Аянитов бастакы, Иннокентий Иннокентьев иккис, Роберт Огороков, Денис Дормидонтов, Тимур Пестерев үһүс миэстэлэри ылары ситиспиттэрэ.

Бу бэлиэ түгэн анардас күрэхтэһиинэн эрэ мунурдаммат. Күрэхтэһии чэрчитинэн тустуу судьуйаларын Бүтүн Россиятааҕы семинардара ытытылына. Тэрээһини Тустуу аан дойдутааҕы холбоһугун инструктора Норавад Арустамян уонна олимпийскай кате-

гориялаах арбитр Алексей Базулин салайан ытытылар.

Күрэхтэһиигэ кирири — босхо! Онон спорду таптааччылар, тустууну сэнээрээччилэр бука бары тутуспутунан күргүөмүнэн «Өрөгөйгө» кэлэн хапсыһылары илэ харахытынан көрөргүтүгэр, бэйэбит уолаттарбытыгар ыалдьаргытыгар, кинилэргэ күүстэригэр күүс, кыахтарыгар кыах биэрэргитигэр, Саха сиригэр көнүл тустуу биһирэнэрин көрдөрөргүтүгэр баҕарабыт.

Дэ, муус устар 13–17 күннэригэр бийиги республикабыт киин куоратын «Өрөгөй» Спорка бэлэмнэнии киинигэр 21-гэр дээрэ саастаах бөбүстөр Россияҕа бастыыр иһин күрэхтэһиилэрэ ытытыллара бу кэллэ.

Бу күрэхтэһии бастакы былаанынан Калининград куоракка буолуохтааҕа. Ону анаралар аккаастааннар, Россия спортивнай тустууга федерацията Саха сиригэр ыытарга итэбэйдэ. Маньаха бастатан туран, республика баһылыга, спортивнай тустуу федерациятын салайааччыта Айсен Николаев өйбүлэ быһаарылыах буолла. Күрэхтэһии, Саха сиригэр физическэй культура уонна спорт 100 сыллаах үбүлүөйүгэр — тустууну таптааччыларга дьонун бэлэх диэххэ сөп.

Бу улахан түһүлгэбэ кин Россия 40 регионуттан бастынтан бастынналар талыллан кэлэн кытыахтара. Оттон Саха сиригэр чизин

сонуннар ситимнэрэ

Бастың мадьынылар-бытыгар үрдүк аат

Россия спорка министрн бирикээһинэн Павел Черноградскайга уонна Дмитрий Поповка маастарлыгы Россия спордун үтүөлээх маастардара бочуоттаах ааттар иһэрлиннилэр.

Санатан этгэххэ, Павел Черноградскай аан дойдуту түүрт, Дмитрий Попов үс төгүллээх чемпионнара. Спорт үтүөлээх маастара аат — ханнык баҕарар спортсменна үрдүк аат. Күүстээх мадьынылар-быт Черноградскайдаах Попов манньк үрдүк ааты саха төрүт көрүннэриттэн бастаһан ылытылар.

Бу спорду таптааччыларга уонна бүтүн саха норуотугар үрдүк үөрүү. Итиэннэ ыччат дьону спордунан дьарыктаныыга угуйуу диэххэ сөп.

Мирнэй көбүөрүгэр

Мирнэйгэ, Монреаллааҕы-76 Олимпиада үрүн көмүс призера, ССРС спордун үтүөлээх маастара, Саха сиригэр үтүөлээх тренер Александр Николаевич Иванов аатынан, АЛРОСА АК бириһинигэр эр дьонно көнүл тустууга Бүтүн Россиятааҕы турнир ытытылына.

«Кимберлит» спортивнай комплексыгар икки көбүөрүнэн ытытылыбыт күрэхтэһиигэ Бурятия, Тыва Республикаларыттан, Забайкальскай, Красноярскай, Хабаровскайтан кыраайдартан, Москваттан, Иркутскай уобаластан уонна Саха сириттэн барыта 55 бөбүс күөн көрүстэ.

Икки күннээх күрэхтэһии кэнниттэн бэйэлэрин ыйааһыннарыгар кыайылылаахтарынан табыстылар: 57 кг — Начын Монгуш (Тыва), 61 кг — Жаргал Дамдинов (Бурятия), 65 кг — Кежик Чымба (Тыва), 70 кг — Константин Капрынов, 74 кг — Албан Авакумов, 79 кг — Револлий Самсонов (үһүн Саха сириттэн), 86 кг — Дмитрий Зайнидинов (Красноярскай), 92 кг — Ньургун Сергин, 97 кг — Максим Толмачев (иккиэн Саха сириттэн), 125 кг — Хасан Хубаев (Москва).

«Дьулурбан».

Күрэхтэһии программата

Муус устар 14 күнэ, бээтинэ

08:00–08:30 Кыттааччылар ыйааһыннаныыллара (57, 65, 74, 86, 97, 125 кг).

11:00–16:00 Барыллааһын хапсыһылар.

16:40–17:40 Финалга тахсар иһин тустуулар.

Муус устар 15 күнэ, субуота

08:00–08:15 Кыттааччылар иккис ыйааһыннаныыллара (57, 65, 74, 86, 97, 125 кг).

08:15–08:45 Кыттааччылар ыйааһыннаныыллара (61, 70, 79, 92 кг).

11:00–17:00 «Уоскутар» бөлөххө тустуулар (57, 65, 74, 86, 97, 125 кг). Барыллааһын хапсыһылар (61, 70, 79, 92 кг).

17:00–18:00 Финалга тахсар иһин тустуулар (61, 70, 79, 92 кг).

18:00–19:00 Күрэхтэһиини үөрүүлээхтик аһы.

19:00–21:00 Финаллар (57, 65, 74, 86, 97, 125 кг).

Муус устар 16 күнэ, өрбүл

08:45–09:00 Кыттааччылар иккис ыйааһыннаныыллара (61, 70, 79, 92 кг).

11:00–12:00 «Уоскутар» бөлөххө тустуулар.

12:00–14:00 Финаллар.

Саха сиригэр хамаандата

57 кг: Павлов Лев, Заболоцкай Николай, Захаров Николай, Адамов Петр, Охлопков Николай, Явловскай Дамир, Мохначевскай Данил, Семенов Кэскил, Гурьев Герман, Васильев Ян.

61 кг: Слепцов Артем, Яковлев Виктор, Григорьев Юлиан, Мидловец Андрей, Попов Эдуард, Громов Айтал, Кононов Арсен.

65 кг: Потапов Иван, Матвеев Игорь, Трофимов Аслан,

Григорьев Василий, Спиридонов Николай, Халгаев Арсен.

70 кг: Бояновскай Владимир, Мордовскай Кирилл, Вензель Алексей, Бабаранов Иннокентий, Ксенофонтов Петр.

74 кг: Румянцев Андрей, Сильвестров Юлиан.

79 кг: Николаев Роман.

86 кг: Ефремов Виталий, Мальшев Ньургун.

92 кг: Аронов Евгений.

97 кг: Николаев Виталий.

125 кг: Нестеров Михаил.

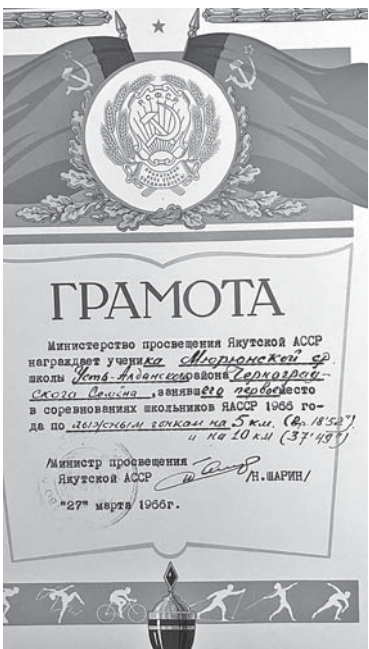
Петр ПАВЛОВ.

бэлиэ түгэн

Хатыламмат хайыһардыт хардыылара

2019 сыллаахха Саха сириг хайыһарга Федерацията (салайааччы Иванов С. С.) «Семен Черноградский хатыламматах ситиһиилэрэ» диэн таблица онорбута. Олортон быйыл муус устарга кини 15 ситиһиитэ хатыламматахтара 55 сылын туоллулар. Ол ханныктарый?

17-н кэнигэр хаалларан, аан бастаан ССРС спордун маастарын нуорматын толорбут. Онуча Москваттан ингэри кэлбэтх. Сарсыныгар юниордар 20 км сүүрүүлэригэр кини сахалартан бастакынан Дальнай Восток уонна Бурятия чемпиона буолбут.

1967 сыл кулун тутар 30-31 күннэригэр Саха сириг профсоюзтарын Кыһынны Спартакиадатыгар кыттаары Читаттан, Кемеровоттан, Магадантан, Ангарскайтан уонна Бурятиятан 20-н тахса маастардар кэлбиттэр. Юниордар эр дьоннору кытта биригэ старттаабыттар. С. Черноградский 15 км сири 53 мүн. 40 сөк. кэлэн — икки кандидат, биер маастар кэнилэриттэн 4-с бириэмэлэммит. 24 маастартан 23-н кыайан, иккис сылын маастары толорбут да, ингэри эмиэ кэлбэтх.

1968 сыл муус устар 4-8 күннэригэр Саха сиригэр бириддиэлэн уонна хамаанданан бастыыр иһин күрэхтэһиитэ Сибиер уонна Дальнай Восток күүстээх хайыһардыттары: Анатолий Коновалов, Михаил Башкиров, Сергей Петровых, Геннадий Галимов уо. д. а. Дьокуускайга ынырыллыбыттар. 15 км сүүрүүгэ Алдантан бочуоттаах маастар Игорь Москвин 57 мүн. 08 сөк. кэлэн, эр дьонно бастаабыт. Юниор С. Черноградский 55 мүн. 58 сөк кэлэн, 23 маастары барыларын хотон, маастар нуорматын үс сыл субуруччу толорбут софотох хайыһардыһыт буолар. Киниэхэ 64321 нүөмүрдээх Сэбискэй Сойуус маастарын дастабырыанһыта ити сыл сайынгар туттарыллыбыт.

1966-1967-1968 сылларга юниордар ортолоругар алта дистанцияга уонна 2 эстафетага бастаан, республика ити сыллардаагы 8 төгүллээх чемпиона буолбут.

1968 сыл муус устар 13-18 күннэригэр Камчаткатаагы Петропавловскай куоракка оччолорго үгэс буолбут Камчатка-Магадан-Саха сирэ-Сахалин матчевый көрсүһүлэрэ ытыллыбыт. 4:10 км эстафетага ангардас Камчатка 9 хамаанданы туруорбут. Олимпийский

сыл буолан, Москваттан дойдусуу сүүмүрдэммит хамаандата кэлбит. Күүтүлүбүтүн курдук, эстафетага ССРС хамаандата хара маннайгыттан бастаабыт. Иккис миэстэҕэ Камчатка, үһүскэ Саха сирэ тахсыбыттар. Маньхаха бастакы этапка сүүрбүт Аммагтан спорт маастара Егор Григорьев 37 мүн. 35 сөк. кэлэн төрдүс кининэн ажалбытын, иккис этапка сүүрбүт юниор Черноградский 35 мүн. 10 сөк. кэлэн, Саха сириг хамаандатын үһүс миэстэҕэ таһаарбыт, ону кандидат Дмитрий Зайцев уонна маастар Александр Бородулин ол курдук түмүктээбиттэр.

Бириэмэлэрин ырыттааха, 19 саастаах Саха уола ааһыт нэдиэлэҕэ Греноблаагы Олимпиадага 50 км сүүрүүгэ үрүн көмүһү ылыт ССРС эр дьонно софотох призера Анатолий Наседкинтан 1 мүн. 47 сөк. хаалан — 2 үтүөлөөх, 2 бочуоттаах, 4 көннөрү маастардар кэнилэриттэн 9-с бириэмэни көрдөрбүт. Саамай түргэнник Магадантан бочуоттаах маастар Владимир Головаченко 33 мүн. 13 сөк. кэлбит.

Камчатка күрэхтэһиитин протокола Москвага тийибиттэр, Семен Черноградский Сэбискэй Сойуус финалыгар ыныгар телеграмма кэлбитин, остуол тардарыттан сайын буолбутун кэниэ булбуттар этэ...

Түмүктээн эттэххэ, Семен Ильич «эдэрбэр ситтэрбэтэх баҕа санаабын сааһыран баран толордум» диэн астынар. Кини 50 сааһын туолан баран, Финляндияга тийэн 42 км марафонна VII миэстэ буолар. 24 дойдусуу 606 хайыһардыттарыттан ингэри — 5 финн, 1 швейцарец эрэ түспүттэр.

1999 сыллаахха Россия хайыһардыттары Германияга 55 км алтыс уонна 47-с, Финляндияга 42 км эстис, 75 км 19-с, Эстонияга 63 км 9-с, Австрияга 65 км 12-с, Францияга 76 км 17-с, Италияга 60 км 23-с, Швейцарияга 42 км 28-с, Швецияга 90 км 57-с буолбуттар. Балартан Германияга 55 км, Финляндияга 42 уонна 75 км классическай ньыманан сүүрбүттэр.

Онон 8 марафон түмүгүнэн Россия бастың көрдөрүүлэҕэ, Германияга 55 км көнүл ньыманан VI буолбут В. Чернов 24 саастааҕа, ол эбэтэр, Семен Ильичтан 26 сылыннан эдэр киһи. Бу күрэхтэһиитэ тийэн кыттарыгар кыагы биэрбит хайыһар республикатаагы федерациятыгар уонна оччотооһу үөрэх миниистиригэр Е. И. Михайловаҕа — Семен Ильич махтала мунура суох.

Манна даҕатан эттэххэ, хайыһардыт Семен Черноградский республика 26 төгүллээх чемпиона, Сахатын сириг спорка чизинин 14 сыл көмүскээбитэ, ол иһигэр икки сыл РФ хамаандатын саастаабыгар.

Петр ПАВЛОВ.

улуустан сонун

Сунтаар успуордугар үтөө үгэс

Кулун тутар 23 күнүгэр Сунтаар улууһунаагы В. Г. Павлов аатынан алын сүһүөх Оскуола успуордун саалатыгар Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэбириитин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтэһинин бочуоттаах үлэһитэ В. Е. Семенов сырдык кэриэһигэр анаан көңүл тустууга үгэс буолбут улуустаагы күрэхтэһиитин ытытылынна.

Бу тэрээһин сыала-соруга дьээнкэ: оҕону кыра эрдэбиттэн көнүл тустуу курдук сахаҕа кэскиллээх успуорт көрүнүгэр сыһыарыы; кинилэри эт-хаан өттүнэн эрчийи уонна чэгиңчэбдик олоххо угуйуу; учууталынан, оскуола дириэктэринэн, улуус үөрэҕин салайааччытынан үлэһип кэммнэригэр тренердэри кытта ыкса алтыһан спорду сайыннарыыга улахан болҕомтотун уурбут, оскуолатыгар тустууга, хапсаҕайга күрэхтэһиитэри бастакынан киллэрибит Вадим Егорович Семенов үтөө аатын үйэтити.

Сунтаар улууһун успуордун устуоруйатыгар олохтоотук кирибит бу турниры В. Г. Павлов аатынан Сунтаардаагы алын сүһүөх оскуола (дириэктэр — А. С. Назаров), ДЮСШ (дириэктэр — А. Н. Михайлов), А. И. Иванов аатынан РСДЮСШОР (дириэктэр — Д. А. Данилов) уонна В. С. Семенов дьиэ-кэргэнэ, биригэ төрөөбүттэрэ тэрийэн ытталлар.

Турнир атыттартан уратыта диэн, манна алын сүһүөх оскуола үөрэнээчилэрэ эрэ кытталлар. 2009 сылтан ытытыллар бу күрэхтэһиитэ 1000-тан тахса эдэр бөҕөс кыттыбыт. Манна бастакы улахан сүрэхтэһиитин ааһан салгыы тустуунан утумнаахтык дьарыктаммыт эдэр спортсменнар ортолоругар Лев Павловы, Кэскил Семеновы, Юлиан Григорьевы, Аслан Трофимовы, Харысхал Григорьевы, Денис Максимовы уо. д. а. ааттыахпыттын сөп. Кинилэр тренердэрин сыралаах үлэлэрин уонна бэйэлэрэ умсугуйан туран дьарыктаммыттарын түмүгэр, Саха сиригэр эрэ буолбакка, Бүтүн Араассыйа туонатыгар тийэ тахсылаахтык туста сылдьаллар.

Быйылгы күрэхтэһиитэ сэтгис төгүлүн ытытылынна. Судуйаларынан өрөспүүбүлүкэтэҕи категориялаах, тустуу эйгэтигэр кизэник биллибит уопуттаах Элэй Дмитриев, Пётр Сидоров, Александр Львов үлэлээтилэр. Сунтаар, Сизэй, Күндэйэ, Бүлүүчээн, Тойбохой курдук нэһиликтэртэн барыта сүүсчэкэ кэринэ оҕо мустан, уон ыйааһынна күөн көрүстэ, илин-кэлин түһүстэ. Аны ыаллы сятар Ньурбаттан күүстээх хамаанда кэлэн күрэхтэһиитини кизэргэтэ, тынааһынны күүртэ. Турнирбыт үөрүүлээх аһыллыгытын биер

бэлиэ түгэнинэн улуус баһылыга Анатолий Васильевич Григорьев бэйэтинэн кэлэн, кэскиллээх тустууктарытын көрөн үөрдэ, В. Е. Семеновка аналлаах турнир иитиитэ улахан оруулааһын тоһоҕолоон бэлиэтээтэ, тэрийээчилэр сылтан сыл ситимин быспакка ыта туралларыгар махтанна, эдэр бөҕөстөрүгө, кинилэр төрөппүттэригэр, дьарыктыыр тренердэригэр ситиһиилэри уонна чэгиэн доруобуйаны баҕарда.

Дьэ, ол кэнииттэн сытыы киришилэр саҕаланналар, ким ордук бэлэмнээбэ, тустуу албастарын баһылаабыта биллэн-көстөн истэ. Бэйэлэрин ыйааһыннарыгар кыайылыахтар ааттара бу баар:

Павлов Арылхан (тренер — Сидоров П. Н.), Морозов Милан (тренер — Горохов С. Э.), Сюльскай Дьулустаан (тренер — Самсонов Р. А.), Чжан Аскар (тренер — Данилов В. Н.), Павлов Семен (тренер — Данилов Н. Р.), Игнатьев Саян (тренер — Яковлев В. О.), Николаев Витя (тренер — Данилов В. Н.), Попов Захар (тренер — Сидоров П. Н.), Игнатьев Дима (тренер — Яковлев В. О.), Егоров Тимур (тренер — Самсонов Р. А.).

Күрэхтэһиитэ түмүгүнэн Сунтаар № 3 оскуолатын 4-с кылааһын үөрэнээччитэ Саян Игнатьев абсолотнай кыайылыаһын ааттанна. Ону таһынан "Кыайылыга дьулурун иһин", "Бастың техника иһин", "Кэскиллээх тустуук" уонна "Саамай кырачаан тустуук" диэн анал биригэстэр бэйэлэрин хаһаайыннарын буллулар.

Ким билиэ баарай, баҕар, бу тустуон баҕалаах кырачаан бөҕөстөр кэжкэлэриттэн кэлин дойдуларын албан аатырдыах тустууктар тыыллан-хабыллан туруохтара дии, онон бу турнир кэскилэ киэн. Кыаһын-талаанын, билиитин-көрүүтүн улуус үөрэбириитэ сайдарыгар анаабыт, үөрэнээччилэрин куттарын туспут, үүнэн иһэр көлүөнэ талаанын уонна дьобурун сайыннарыгар олук уурсубут салайааччы кэриэһигэр олохтоммут турнир аар-саарга аатыра турдун! Вадим Егорович Семенов үтөө аата үөрэһит-такайбыт оҕолорун, дофотторун, тустууктар, сунтаардар сүрэхтэригэр өрүү баар!

Владимир ДАНИЛОВ, Сунтаар спортивной оскуолатын тустууга тренерэ, спорт маастара.

саха сиригэр физкультурнай хамсааһын 100 сыла

Физкультурнай хамсааһын хайдах саҕаламмытай?

Физкультура уонна спорт Сахабыт сиригэр 100 сыллаах тэрээһиннээх суола киэн, дирин историялаах...

Гражданскай сэрии кэниттэн айгыраабыт норуот хаһаайыстыбатын өрө тардыы, чөлүгэр түһэри ытыллыгынан нэһилиэнньэ доруобуйатын тупсарыга уонна физкультура, спорт сайдытыгар, тэниитигэ улахан дьаһаллар ытыллан барбыттара. Ол курдук, физкультурнай хамсааһын сайдытыгар улахан суолталаах Бүтүн Россиятаагы Киин Ситэриилээх Кэмитиэт (ВЦИК) 1923 сыллааха бэс ыйын 27 күнүгэр ылыммыт уурааҕар Бүтүн Россиятаагы Үрдүкү Физкультура Сэбиэтин (ВСФК) тэрийи этэ. ВСФК бэрэссэдээтэлинэн доруобуйа харыстабыллар наркома, социальная гигиена бөдөн учуонай Николай Александрович Семашко аһаабыта.

Саха сиригэр физкультурнай хамсааһын сайдытытын үөрэтиини аан бастаан саҕалаабыт дьонунан биллиилээх государственнай, физкультурнай деятель Николай Николаевич Тарская уонна государственнай, политическай деятель, 1950-с сылларга Саха сирин ыччатын лидерэ, комсомол уобаластааҕа кэмитиэттин бастакы секретара Егор Дмитриевич Кычкины ааҕабыт.

Кинилэр көбүлээһиннэринэн уонна салайылыларынан 1960 сыллааха “Спорт в Якутии” диэн кинигэ тахсыбыта. Кинигэ бэмнээһинигэр спорт бэтэрээн Евгений Суворецкай уонна фото-суруналыыс Галактион Захаров үлэлээбиттэрэ. Евгений Кузьмич Суворецкай спортивнай хамсааһын биир бастакы тыыннаах туоһута буоларынан улахан ахтыыны хаалларбыта республика архыбыгар харалла сытар. Кини суруйуулары Саха сирин физкультурнай хамсааһынын уонна спорт сайдытытын 1950-с сылларга диэри кэмин хабар докумуон буоларынан, историяны үөрэтээчиллэргэ биир сүрүн докумуон.

1918 сыллааха муус устар 22 күнүгэр Сэбиэскэй правительствотун Бүтүүн байыаннай үөрэхтээһин (Всеобщ) туһунан декрет ылыммыта. Сүрүн соруунан,

Быйыл, 2023 сылга — Саха сирэ физкультурнай хамсааһын өрөспүүбүлүкэҕэ саҕаламмыта 100 сылын бэлиэтиир. Онон өрөспүүбүлүкэбит үрдүнэн быйылгы физкультура уонна спорт үбүлүөйүн сылыгар элбэх тэрээһиннэр, спортивнай күрэхтэһиилэр барыахтара. Физкультура уонна спорт историятын, сайдан, тэнийэн кэлиитин эргиллэн көрүөхпүт, инникибитин түстүөхпүт.

нэһилиэнньэ киэн араҕатын 40 сааһыгар диэри хабын, физкультура көмөтүнэн норуот эт-хаан өртүнэн сайдытыгар сорук туруоран, Кыһыл Армия кэжкэтин ханатыгы этэ. Ити декрет Сэбиэскэй Сойууска (Россияҕа) маассабай физкультурнай хамсааһын саҕаланытыгар олук уурбута.

1923 с. бэс ыйын 27 күнүгэр Бүтүн Сойуустаагы Киин ситэриилээх кэмитиэт (ВЦИК) Үрдүкү физическай культура Сэбиэтин тэрийэр туһунан декрет ылыммыта. Ити декрети олоххо киллэрии губерниелар уонна уезтар ситэриилээх кэмитиэттэригэр соруудахаммыта.

1923 с. балаҕан ыйын 1–16 күннэригэр 40 губерния кыттыылаах физическай культура I-гы Бүтүн Сойуустаагы бырааһынныгар Москваҕа үөрэнэр саха студенттарын землячестволарын салайааччыта Степан Филиппович Гоголев актыбынайдык кыттыбыта биллэр.

1923 сыл балаҕан ыйын 19 күнүгэр Бүтүн Сойуустаагы Киин ситэриилээх кэмитиэт декретин олоххо киллэринэн сибээстээн, Саха АССР Киин ситэриилээх кэмитиэтин (ЯЦИК) президиума Саха сиригэр физическай культура Советын тэрийэр туһунан уураах таһаарбыта.

1923 сыл алтынньы 26 күнүгэр Саха АССР Киин Ситэриилээх Кэмитиэтин бирикээһинэн Саха сирин физическай культураҕа Сэбиэтэ (СФК) тэриллибитэ. Ити күн Саха сиригэр физкультурнай хамсааһын саҕаламмыт күнүнэн билиниллэр.

Физическай культура Сэбиэтин састаабыгар кирибиттэрэ: Израиль Калачик, РКСМ (комсомол) обкомуттан; Яков Рябинович, профсоюзтар уобаластаагы Сэбиэттэриттэн; Александр Столяров, военкоматтан; Федот Астраханцев, Наркомпростан; Николай Гуштин, Наркомздравтан, Василий Леонтьев, “Саха омок” национальнай культурнай-сырдатар обществотыттан. Бэрэссэдээтэлинэн Израиль Калачик талыллыбыта.

Физкультура Сэбиэтин бастакы муннаба сэтинни 1 күнүгэр ытыллыбыт. Мун-

▲ Физическай культура Сэбиэтин бастакы бэрэссэдээтэлэ Израиль Калачик.

нааха туох боппуруостар көрүллүбүттэрий?

1. ЯЦИК 11 №-х бирикээһинэн физкультура Сэбиэтин састаабын бигэргэтиитин туһунан;

2. Физкультура Сэбиэтин балаһыанньата уонна балаһыанньаны үлэлэтии инструкциялара;

3. Физсэбиэт үлэтин чугастаагы сороктара;

4. Физсэбиэт иһинэн коллегияны тэрийи;

5. Чугастаагы сороктар уонна үнүс боппуруоска уураах ылынныта: “САССР-га физсайддыны Дьокуускай куораттан саҕалааһын. Физсайддыны пролетариаты тилиннэриигэ туһуланарынан “В здоровом теле, здоровый дух” девинэн үлэлииргэ; (Көстөрүн курдук ити девиз оччоттон ылыннылыбыт эбит).

Физкультура ячейкаларынын инники үлэлэрин Кыһыл Армияҕа, Совпаргоскуолаҕа, педтехникумна, медтехникумна, комсомолга тэрийи. Онно куруһуоктары тэрийи: Көнүл хамсанылар (гимнастика), чэпчик алетика, ханкыһыттар, хайыһардыттар, тустуу. Үлэ төрүтүнэн рекордары сырысы буолбакка, пролетарскай сайдыыны ситиһи булуохтаах.

Түргэн соруунан физсайддыны уонна куруһуоктары (баа өртүлэринэн) тэрийи нэдиэлэтин бытарга: т. Столярову — Кыһыл армеецтарга; Астрахан-

цевы — совпаргоскуолаҕа уонна ЧОН байыастарыгар; Гуштини — медтехникумна; Калачигы, Рабиновичи уонна Находкины — комсомолларга.

Быраас т. Гуштини чугастаагы күннэргэ пролетариаттар физсайддыларынын сороктарын туһунан дакылааты куоракка Облпрофсоюзетка (кулуупка), т. Гранавцевы уонна Павловы I уонна II ступеннаах оскуолаларга, Педтехникумна. Таб. Столяров уонна быраас Гушин суһаллык материал бэлэмнээн хаһыакка таһаартаралларыгар.

6. Таб. Калачик коллегияны тэрийэр туһунан дакылаатын иһиттибит. Уураах: тэрийэр коллегияҕа талылыннылар: Калачик, Астраханцев, Столяров; методическай уонна пропагандисткай: Гушин, Леонтьев уонна Находкин. Тэрийэр коллегияҕа физсайдды үлэтин былаанын, спорткулууп үлэлиир дьэтин быһаары, ороскуоттар сметаларын оноруу, инструктордары сүүмэрдэһин уонна дьарыктар программаларын онорууну соруудахтыырга. Бэлэмнэниллибит үлэ туһунан матырыйаалы кэлэр муннааха бүтэрэн киллэрэргэ.

Сэтинни 3 күнүгэр Физсовет коллегиятын муннабагар көрүллүбүт боппуруостар: Тэрийэр үлэ былаана; Физсовет сметатын оноруу; Оскуолаларга спорду тэрийи; Физсовет штатын быһаары; Физсовет үбүн туһунан; Араас боппуруостар — спорткулууп дьэтэ, эбэрдэ телеграммалар. Уураах: Кулууп сэбиэдиссэйигэр Дьокуускай куоракка Саха сиригэр физкультура спектаклларын туруорууну туруорсарга; ЯЦИКка спорткулуубка инвентарь уонна араас спортка тэриллэри ыларга үбү көрөллөрүн ситиһэргэ.

Кэлин республикаҕа спорт сайдытытын педагогическай на-

ука доктора, профессор Кочнев Валерий Пантелеймонович салгыы үөрэппитэ, хас да кинигэни таһаартарбыта. Ол иһингэр: Физкультурнай хамсааһын 70 сылыгар “Спорт: годы, события, судьбы”. Ыстатыйалар хомуруунукутара, 1923–1993 сс. 1993 с.; Физкультурнай хамсааһын 80 сылыгар “По ступенькам к вершине Олимпа”. Монография. 80 сыл физкультурнай хамсааһын сүрүн событиялара, фактора. 2006. “История физкультурного движения в Республике Саха (Якутия). Учебник. 2015 с.”

Физкультурнай хамсааһын 90 сылыгар 2013 сыллааха “90 лет физкультурному движению Якутии” диэн кинигэ В.П. Кочнев бырайыагынан, СӨ спорка министрэ М.Д. Гуляев салалтатынан, суруналыыстар: Р.Ю. Кригоровичын хомуйуутунан, В.П. Коротов редакциятын тахсыбыта. Кинигэҕэ М.В. Алексеев уонна А.П. Илларионов, П.С. Павлов, А.В. Посельская суруйуулары кирибиттэрэ.

Амма кыраайы уонна физкультура уонна спорт историятын үөрэтээччи, уонча сыл Дьокуускай куорат архыбыгар историяны хаһыспыт М.В. Алексеев 2003 с. “Физическай культура историятыттан” кинигэни Амма улуунун типографиятыгар таһаарбыта. Ити үлэ кэнгэтиллэн Саха сирин физкультурнай хамсааһынын 95 сылыгар анаан спорт бэтэрээннэрэ Михаил Васильевич Алексеев (Амма) уонна Афанасий Петрович Илларионов (Мэнэ Ханалас) “Хронология “Красного спорта” 1923–1945 гг.” диэн кинигэлэрэ тахсыбыта.

М.В. Алексеев “Физическай культура историятыттан” кинигэтигэр суруйарынан, өссө сэбиэскэй былаас маннайгы сылларыттан 1920 с. сэтинни 7 күнүгэр тэриллибит “Саха омок” культурнай-сырдатар общество устаабыгар “Работа по развитию умственных и физических сил якутской нации”, диэн түһүмэхтээх этэ. “Саха омок” общество физкультурнай хамсааһын маннайгы хардылары онорор сылларыгар активнайдык кыттыбыта. Ол курдук, ЯЦИК иһинээҕи физкультура сэбиэтин чилиэнинэн кирибит В. Леонтьев маннайгы саханаан буолар.

(Салгыыта бэчээттэниэ).

Бэчээккэ бэлэмнэтилэр Михаил АЛЕКСЕЕВ, Афанасий ИЛЛАРИОНОВ, СӨ физическай культуранын үтүөлээх үлэһиттэрэ.

▲ 2013 сыллааха тахсыбыт ыйыннык-кинигэ.

бу, интэриэһинэй

Үлэ Геройа наҕараадалаах чулуу спортсменнар

▲ Александр Карелин.

Ол курдук, олимпийскай оонньуулартан, аан дойду элбэх чемпионаттарыттан саҕалаан араас таһымнаах норуоттар икки ардыларыгар ытыгылар күрэхтэһиилэргэ, көрсүһүүлэргэ биһиги спортсменнарбыт куруук ситиһиилээхтик кытталлар. Олортон үксүгэр “илии тутуурдах, өттүк харалаах” дойдуларыгар эргиллэллэр. Биһиги спортсменнарбытыттан сүүһүнэн кини аан дойду, Европа, Азия уонна да атын күрэхтэһиилэр чемпионнара, Олимпийскай оонньуулар кыайыылаахтара уонна призера тахсыбыттара элбэҕи кэрэһэлиир.

Советскай Союзка дойду саамай үрдүк наҕараадаһын икки аатырбыт, чулуу спортсменмэт бэлэтиэммитэ. Социалистическай Үлэ Геройун аатын аан бастакынан аатырбыт футболист, вратарь Лев Яшин

Аан дойду бары государстволара биһиги дойдубут спорка уонна да атын эйгэҕэ ситиһиилэрбитин үчүгэйдик билэллэр. Ойһин кинилэр урут Советскай Союһу, кэлин Российскай Федерацияны күүстээх спортивной держава дьин аһаҕастык билинэллэр. Кырдьык, биһиги дойдубут спорка уонна физкультураҕа ситиһиилэрэ соҕомүрдэр уонна баһырхайдар.

(1929–1990 сс.) ылбыта. Кини футболунан быыстала суох тохтообокко уһун сыллар устата үлүһүйэн туран дьарыктаммыта. Ол курдук, 42 сааһын туолуор диэри, олох салгыбакка, сылайбакка элбэх улахан таһымнаах матчтарга, күрэхтэһиилэргэ кыттан оонньообута. Оонньообут сылларын устатыгар улахан ситиһиилэммитэ: Советскай Союзка биэс төгүл чемпионаабыта, элбэх төгүл призер буолбута, 1960 с. Европа чемпионатыгар хамаанданан бастаабыта, мань таһымнанан 1956 с. Мельбурнга буолбут Олимпийскай оонньууларга эмиэ кыайыылааһын тахсыбыта. Кинини ХХ үйэ бастын вратарьнан билиммиттэрэ. 1963 сыллаахха киниэхэ вратардартан соботох киһиэхэ, советскай футболистартан аан маннайгынан “Кыһыл көмүс мээчиги” туттарбытара.

1990 с. кулун тутар 3 күнүгэр Лев Иванович Яшинна Социалистическай Үлэ Геройун үрдүк аата инэриллибитэ.

Аҕа дойдуну көмүскүүр эри саҕаланан быдан инниттэн Советскай Союзка футболга уонна хоккейга иккинэригэр үчүгэйдик оонньуур спортсмен, кэлин тренер быһыытынан Николай Петрович Старостин (1902–1996) улаханник биллибитэ. Маннай Москва, РСФСР, кэлин Совет-

скай Союз сүүмүрдэммит хамаандаларыгар футболга уонна хоккейга оонньоон дойдуга аатырбыта. Футболга 1931 с. Советскай Союз чемпиона. Өссө 1937 сыллаахха Антверпенгэ (Бельгия) ытыгылыбыт футболга үһүс рабочай Олимпиада кыайыылааҕа. Хоккейга Советскай Союз 1932, 1934 с. чемпиона. 1928 сыллаағы рабочайдар Кыһынны Олимпиадаларын кыайыылааҕа.

Спорт үтүөлээх маастара. 1990 с. муус устар 22 күнүгэр Н.П. Старостинна Социалистическай Үлэ Геройа инэриллибитэ.

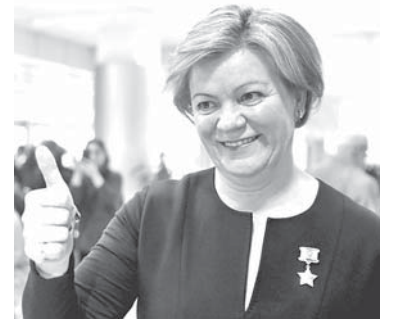
Союз ыһыллыбытын кэнниттэн, Российскай Федерация Президентэ дойдубут үс чулуу көрдөрүүлээх спортсменнарыгар: Любовь Егороваҕа, Александр Карелинна уонна Лариса Лазутинаҕа Россия Геройун үрдүк аатын инэрбитэ.

Любовь Егорова 1966 с. ыам ыйын 5 күнүгэр Томскай уобалас Северскэй куоратыгар төрөөбүтэ. Хайыһар спордунан 13 сааһыттан дьарыктаммыта. Спорт бу көрүнгэр күрэхтэһэн улахан ситиһиилэрдээх. Россия спорка чизин Кыһынны Олимпийскай оонньууларга уонна аан дойду хайыһарга чемпионаттарыгар көмүскээбитэ. Олорго кыттан дойдутун спортка чизин, албан аатын килбэр-

дик көмүскээн аан дойдуга аатырбыта. 1992 с. Албервиллга (Франция) уонна 1994 с. Лиллехаммерга (Норвегия) буолбут Кыһынны Олимпийскай оонньууларга үстүүтэ бастаан, барыта алта кыһыл көмүс мэтээли ылары ситиспитэ. 1991 уонна 1993 сылларга буолугалаабыт аан дойду чемпионаттарыттан үс кыһыл мэтээли аҕалдыта. 1994 сыллаахха Российскай Федерация Геройун аата инэриллибитэ. Кэлин улахан спортан тэйэн, политикаҕа көспүтэ.

Александр Карелин 1967 с. балаҕан ыйын 19 күнүгэр Новосибирскай куоракка төрөөбүтэ. 14 сааһыттан классическай, билингитинэн греккни-римскэй тустуунан утумнаахтык дьарыктаммыта. Спорт бу көрүнгэр улахан ситиһиилэммитэ. Ол курдук, кини саамай ыарахан — 130 киһилэ ыйааһынна маннай Советскай Союзка, кэлин Россияҕа элбэх төгүл бастаабыта. Онтон, аан дойду улахан күрэхтэһиилэригэр элбэх сыллар устата улахан ситиһиилэммитэ. Үс төгүл олимпийскай оонньууларга чемпионнаабыта (1988, 1992, 1996 сс.). Аан дойду тобус төгүллээх чемпиона (1989–1991, 1993–1995, 1997–1999), Европа 12 төгүллээх чемпиона. Гиннес рекордун Кинигэтигэр 13 сыл устата кимиэхэ да хотторботох бөҕөс быһыытынан киирбитэ. 1996 сыллаахха А.А. Карелинна Российскай Федерация Геройун аата инэриллибитэ. Улахан спортан баран, политик буолбута. Билигин ГосДума депутаты, дойдуга спорт сайдарын туһугар туруулаһан үлэлиир.

Лариса Лазутина 1965 с. бэс ыйын 2 күнүгэр Кондополаҕа

▲ Лариса Лазутина.

(Карелия) төрөөбүтэ. Российскай Федерация биһир уһулуччулаах хайыһардыгынан биллибитэ. Кини хайыһарынан сүүрүүгэ аан дойду улахан күрэхтэһиилэригэр бэйэтин күүстээх уонна кыахтаах хайыһардыгыт быһыытынан көрдөрбүтэ. Ол курдук, 1992 сыллаахха Альбервиллга (Франция) итиэннэ 1994 сыллаахха Лиллехаммерга (Норвегия) ытыгылыбыт Кыһынны Олимпийскай оонньууларга кыттан биһирдии кыһыл көмүс ылдыта. 1998 сыллаахха Наганоҕа (Япония) барыта биэс мэтээли ылары ситиспитэ. Онтон үһэ кыһыл көмүс мэтээл. Үс Олимпийскай оонньууга барыта биэстэ бастаабыта. Хайыһарга аан дойду чемпионаттарыттан барыта 11 кыһыл көмүс мэтээли ылары ситиспитэ. Мань таһымнан хайыһарга Аан дойду кубогун икки төгүл ылдыта. 1998 сыллаахха киниэхэ Россия Геройун аата инэриллибитэ. Улахан спортан тэйэн баран, политикаан дьарыктанар.

Дойдубут салалтата улахан спорка элбэх ситиһиилэрдээх спорт уонна физическай культуура сайдыытыгар үтүөлээх уонна улахан кылааттарын киллэрбит хас да чулуу спортсменнарга Советскай Союз уонна Российскай Федерация саамай үрдүкү наҕараадаларын — Социалистическай Үлэ Геройа уонна Российскай Федерация Геройа ааттарын инэрбитэ.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ Виталий СЛЕПЦОВ.

Д. П. Коркин төрөөбүтэ 95 сылын көрсө

«Коркинны ааҕыылар» кыайыылаахтара

Чурапчытаагы спортивной интернат-оскуолаҕа — ССРС, РСФСР, Саха АССР үтүөлээх тренерэ, республика оскуолаһарын үтүөлээх учуутала Дмитрий Петрович Коркинна анаммыт үгэскэ кубулуйбут республикатаагы научнай-практическай конференция ытыллан түмүктэннэ. Быйылгы, ХХ конференция Д.П. Коркин төрөөбүтэ 95 сылыгар аналаах үбүдүөйдээх тэрээһиннэр чэрчилэринэн ытыгылыбытынан кэрэхсэбиллээх.

«Коркинны ааҕыыларга» үөрэнээччилэри, студэннары тэнэ тренердэр уонна учууталлар эмиэ кытталарынан, атыттартан уратылаах.

Конференция аһыллытыгар Д.П. Коркин аатынан спортивной интернат-оскуола дириэктэрин эбээһинэһин толороочу Станислав Захаров, Ил Түмэн депутаты Михаил Гуляев, Чурапчы улуһун баһылыгы бастакы солбуйааччы Мария Кронникова, СР физическай культуураҕа уонна спорка министри солбуйааччы Гаврил Мохначевская, ССРС спордун маастара Семен Морфунов,

Чурапчытаагы физическай культуура уонна спорт институтун ректора Иннокентий Готовцев, Р.М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэл училищетын дириэктэрин солбуйааччы Петр Протодьяконов, уо. д.а. кытыннылар.

Научнай-практическай конференция алта секциянан хайдыһан үлэлээтэ. Ааҕыылар түмүктэринэн секцияларга кыайыылаахтарынан буоллулар:

«Д.П. Коркин уонна тустуу: бэҕэһээ, бүгүн, сарсын» секцияҕа — 11-с кылаас үөрэнээччитэ Ира Прядезникова.

«Үүнэр көлүөнэҕэ физическай культуранан уонна спордунан дьарыктаныы оруола» секцияҕа — Чурапчытаагы институт бастакы курсун студена Андрей Васильев.

«Оҕо спордунан — Олимпиадаҕа» секцияҕа —

ОЭУ бастакы курсун студена Алеся Трифонова.

«Доруобай оҕо — омок кэскилэ» секцияҕа — 7-с кылаас үөрэнээччитэ Сеня Никитин.

«Спортсменнары өй-санаа өртүнэн иити» секцияҕа — английскай тыл уроогун учуутала

Зинаида Алексеевна Шестакова.

«Физическай культуураҕа уонна спорка үөрэтии уратылар» секцияҕа — үөрэх чааһын методиха Марина Васильевна Рожина.

Мань тэнэ «Коркинны ааҕыылар» тэрээһин чэрчитинэн олимпийскай хамсааһынна сыһыаннаах интеллектуальной оонньуу ытылына. Барыта 20-чэ үөрэнээччи уонна студент кытынна. Түмүккэ Д.П. Коркин аатынан республикатаагы спортивной интернат-оскуола хамаандата бастаата. Иккис миэстэни Р.М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэл училищетын хамаандата ылла.

Дэ, ити курдук, улуу тренер Дмитрий Петрович Коркин төрөөбүтэ 95 сылыгар аналаах республикатаагы тэрээһиннэр көхтөөхтүк саҕаланнылар. Сүрүн түһүмэхтэр, күрэхтэһиилэр күһүн ытыгылылалара күүтүллэр.

«Дьулурҕан».